

Управління культури і зв'язків з громадськістю
Черкаської облдержадміністрації
Комунальний заклад «Обласна універсальна
наукова бібліотека імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради

Ефективність діяльності сільських бібліотек

Аналітичний огляд

Черкаси
2016

Ефективність діяльності сільських бібліотек: аналіт.
огляд / КЗ «ОУНБ імені Тараса Шевченка» Черкас. обл.; авт.-
укл. Т.Горда. – Черкаси, 2016. – 12 с.

Підготувала
Редактор
Відповідальний за випуск
Комп'ютерний набір

Т.В.Горда
В.К.Величко
Л.П.Капкаєва
Т.В. Горда

Підготовлено до друку 10.09.2016. Тираж 35. ОУНБ імені Тараса Шевченка

Сільська бібліотека – єдиний культурологічний центр на селі, джерело інформації, яке доступне кожному мешканцю громади. Тут реалізується конституційне право громадян на освіту, вільний доступ до інформації. Бібліотека села є центром організованого дозвілля та місцем спілкування жителів села.

Сільське населення області складає близько 600 тис. жителів. Бібліотечним обслуговуванням охоплено 56,4 відсотки. Кількість проживаючих в сільській місцевості, які скористалися послугами бібліотек становить 338,4 тис. осіб. Протягом останніх п'яти років цей показник зазнав змін у бік зменшення на 20,5 тис. осіб. Як відомо, основними причинами стала демографічна ситуація, закриття бібліотек, обмеження фінансування.

На сьогодні мережа бібліотечних закладів налічує 645 сільських бібліотек. Протягом останніх 5-ти років десять бібліотек вилучено з базової мережі та Державного реєстру бібліотек України у зв'язку з скорочення та ліквідацією. Щорічно декілька сільських бібліотек не здійснюють обслуговування користувачів з поважних причин, зокрема у 2015 році не функціонували 6 бібліотечних закладів.

Основою діяльності сільських бібліотек є бібліотечні ресурси, якими оперує бібліотека здійснюючи обслуговування користувачів. Серед них основним є бібліотечний фонд чисельністю понад 5003,5 тис. примірників. Середні показники книгозабезпеченості сільського населення складають – 8,3, користувачів – 14,7 од. Загальна кількість надходження до фондів сільських бібліотек протягом року варіюється в межах 40-46 тис. прим. Джерелами надходження переважно є Державні програми, подарункова література та видання, які надійшли взамін загублених.

Проте, якісний склад бібліотечних фондів не відповідає стандартам та не може задовільнити потреби користувачів. Не зважаючи на процес щорічного вибуття літератури в загальній кількості понад 150-200 тис. прим., фонди переповнені літературою, яка морально застаріла, втратила наукову та інформаційну цінність, не користується попитом, створює зайву заповнюваність полиць та знаходиться без руху. Література художнього

змісту видана в минулому столітті є зношеною, втратила естетичний вигляд.

Не відбувається оновлення бібліотечних фондів як це передбачено стандартами Міжнародної організації ІФЛА: через кожні 5-10 років фонд має повністю оновитися. Для сільських бібліотек нашої області такий процес сьогодні не є реально можливим.

Серед бібліотек районів відмічається особлива строкатість у поповненні фондів як книжковою продукцією, так і періодичними виданнями. В таких районах як Черкаський, Чорнобаївський, Золотоніський, Шполянський, Жашківський, залучають кошти з місцевих бюджетів та позабюджетних джерел (надходження в середньому на одну бібліотеку складає від 70 до 190 прим.), що реально більше у порівнянні з Канівським, Чигиринським, Лисянським, Катеринопільським, Смілянським, Христинівським районами, де на одну бібліотеку припадає від 20 до 48 примірників.

Вимагає кардинального поліпшення матеріально-технічна база. Із загальної кількості бібліотек на сьогодні опалюються 56,8 відсотка з урахуванням тимчасових засобів опалення (електрообігрівачі, конвектори, інші). Зовсім відсутнє будь-яке опалення у 43,2 відсотків бібліотек. Серед бібліотечних приміщень 4 перебувають у аварійному стані (Чигиринський р-н – 3, Шполянський – 1). Потребують невідкладного проведення ремонтних робіт 63 приміщення (найбільше в Канівському, Христинівському, Жашківському р-нах). У бібліотеках, де відсутнє опалення порушуються санітарні норми, що призводить до унеможливлення роботи закладу в повному режимі, псується та втрачається бібліотечний фонд, інше майно, зростає потреба в коштах для проведення ремонту.

Разом з тим, частина сільських громад приділяє увагу стану бібліотечних закладів. За рахунок коштів місцевого бюджету та завдяки спонсорській допомозі проведено ремонтні роботи у Золотоніському районі на суму 128,4 тис.грн., Драбівському – 154,2 тис.грн. Понад 30 тис.грн. спрямовано на ремонт приміщень у Корсунь-Шевченківському, Монастирищенському, Галь-

нівському та Звенигородському районах. Проте у таких районах як Маньківський, Черкаський, Чигиринський, Шполянський – протягом останнього року кошти на ремонт з бюджету не виділялися, не залучалися позабюджетні ресурси.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, формують нові вимоги до бібліотечних працівників. Сьогодні недостатньо мати професійні знання та вміння, необхідно постійно удосконалюватися, працювати творчо, відкрито, по-новому, володіти методами ІТ діяльності.

В сільській місцевості працюють 670 бібліотечних працівників. З них лише 8,3 відсотка мають вищу спеціальну та 50 відсотків – вищу базову освіту. Найбільший відсоток спеціалістів у Черкаському районі – 85,4%, Золотоніському – 83,3%, Жашківському – 80,6%, Христинівському – 76,9%, Тальнівському – 76,7%. Низький рівень забезпечення фахівцями у Канівському – 41,6%, Монастирищенському – 36,1%, Городищенському – 42,3%, Лисянському – 48,5%.

Має місце робота в режимі неповного робочого дня. Серед загальної кількості працівників сільських закладів 525 осіб (78,4%) працюють у скороченому режимі. Повну зайнятість мають 147 працівників (21,6%). Зазначена кількість щорічно змінюється, але кардинального поліпшення не відбувається.

Бібліотеки села не стоять осторонь процесів, що відбуваються у бібліотечній галузі. Прикладом цього є участь сільських, при допомозі центральних бібліотек у Міжнародних та Всеукраїнських грантових проектах щодо впровадження сучасних інформаційних технологій.

Завдяки участі в грантових проектах та підтримці місцевої влади на сьогодні в 178 сільських бібліотеках (27,5%) діють 349 комп'ютерів, що становить 59,5 відсотка від загальної кількості техніки в бібліотеках області (без обласних установ).

Одними з перших започаткували таку діяльність бібліотеки Чорнобаївщини. В сільських бібліотеках налічується 60 одиниць комп'ютерної техніки з використанням Інтернет-мережі.

Практично в кожному з районів є комп'ютерна техніка підключена до Інтернету. Сучасні послуги надають сільські бібліо-

теки в Уманському районі (26 од.), Черкаському, Тальнівському (24 од.), Христинівському (25 од.), Звенигородському (23 од.). У бібліотеках Лисянського, Чигиринського, Катеринопільського, Жашківського районів налічується по 4-5 комп'ютерів і лише по 2 комп'ютери мають бібліотеки сіл Канівського, Корсунь-Шевченківського районів.

Завдяки комп'ютеризації впроваджуються сучасні послуги з Е-урядування. Користувачі села мають можливість звертатися до Інтернет-приймалень органів державної влади та місцевого самоврядування, користуватися послугами Пенсійного веб-порталу, органів захисту прав громадян та інших.

У бібліотечних закладах створено власні блоги, зокрема в Чернобаївському районі їх налічується 11. Активно використовуються соціальні мережі Фейсбук, Вконтакті, Однокласники, завдяки яким бібліотеки рекламують власний досвід, знайомляться з інноваціями інших.

Оскільки бібліотека села є частиною його інфраструктури, то особливо важливими є зв'язки та співпраця з органами місцевого самоврядування, закладами, установами, громадськими організаціями.

Вже традиційними стали звіти бібліотечних працівників перед жителями громади. У Кам'янському районі такі звіти відбуваються як щорічна загальносистемна акція «Бібліотека на долоні», до якої долучаються місцеві мешканці та органи влади.

Питання роботи сільських закладів виносяться на засідання сесій сільських, селищних рад. Почасти бібліотечні працівники є авторитетними та активними особистостями, обрані до складу депутатського корпусу місцевих рад, очолюють громадські організації, комітети, комісії.

Населені пункти Черкащини, одними з перших, ввійшли до складу нових формувань в процесі децентралізації. В області створено три об'єднані територіальні громади (ОТГ), які включають 7 сільських бібліотек у с.Єрки та Мокра Калигірка Катеринопільського району та 3 сільські бібліотеки в с.Білозір'я Черкаського району. Зі зміною підпорядкування функції бібліо-

тек не змінилися, їх завдання спрямовані на поліпшення обслуговування мешканців місцевих громад.

Бібліотека села є осередком інформації та культурного дозвілля. Всі культурно-мистецькі та урочисті заходи проводяться за участі бібліотечних працівників. Переважно керівнику бібліотеки, належить роль сценариста, організатора та ведучого масових заходів. Загальносільські заходи такі як День незалежності України, Дні села, вулиць, Шевченківські роковини, свята Новорічного та Різдвяного циклу, Івана Купала та інші проводяться майже в кожному населеному пункті.

У бібліотеках, які мають мультимедійне обладнання та доступ до Інтернет-ресурсів, проведення заходів супроводжується використанням сучасних новітніх технологій. У Чорнобаївському районі 21 бібліотека за рахунок ІТ можливостей проводить Інтернет-огляди, вебліомандрівки, віртуальні подорожі, ігри, слайд-презентації, тощо.

Активно використовує Інтернет-ресурси Степанківська сільська бібліотека Черкаського району, яка виборола грант в конкурсі проекту УБА «Бібліотека-громада: відкритий простір» за фінансової підтримки Фонду «Монсанто». Тут для фермерів місцевої громади проводять відео презентації, тематикою яких є робота агропромислового господарства.

Золотоніська ЦРБ практикує виїзди у сільські бібліотеки, де спільно з завідувачками бібліотек організують заходи з використанням Інтернет-технологій.

Бібліотеки згуртовують громаду, проводячи різноманітні акції. Останнім часом відбулися акції на допомогу учасникам АТО, на підтримку патріотичного виховання з нагоди Дня українського прапора, Дня українського козацтва, Дня Європи та ін.

Сільські бібліотеки не стоять осторонь Всеукраїнських та обласних заходів. Всі райони взяли участь у Всеукраїнських акціях «Українська молодь читає», «Бібліотека українського воїна». Бібліотеки Черкаського, Уманського, Смілянського, Катеринопільського районів стали переможцями грантового проекту «Бібліотека-громада: відкритий простір». Також реалізуються районні проекти, як то: «Минуле стукає в наше сьогодні»

(Уманська РЦБС), «Бібліотеки як центри підтримки громад в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переселеними особами» (Драбівська ЦБС).

З метою популяризації читання, утвердження бібліотеки як інформаційно-культурного центру та привернення уваги влади та громадськості поширюється досвід проведення вуличних акцій, літніх форм читання. Дванадцять сільських бібліотек Черкаського району започаткували та провели тематичні акції, серед них : «Читати можна скрізь», «Читати – це модно» та ін. У бібліотеках Монастирищини пройшли акції «Канікули з книгою», «Літературний привал», у Чернобаївському районі – акція Бібліовеломандрівка «Бери друга – іди в бібліотеку», у Золотоніському – «Бібліотечна ідея року».

Літніми формами читання стали «Лавочки-читалочки» у Черкаському районі, «Бібліотечний пікнік» – у Золотніському, «Літній дворик» – у Чигиринському, «Бібліоліто» – у Шполянському та інші.

На сьогодні бібліотеки села набувають статусу соціально-орієнтованого закладу. З метою задоволення потреб громадян створюються інформаційні зони, пункти, бюро надання послуг користувачам, зокрема, літнім людям у призначенні пенсій, оформленні субсидій, доставці ліків, для молоді – у працевлаштуванні, наданні юридичних та інших послуг, психологічній підтримці та допомозі у складних ситуаціях. У Чигиринському районі активно співпрацюють із створеними при сільських радах «Кімнатах організації дозвілля пенсіонерів», надають допомогу соціальним працівникам. При Мельниківській сільській бібліотеці цього району діє Бюро добрих послуг «Допомога», де мешканці села можуть отримати консультації, роз'яснення, а також адресні дані різних служб з метою звернення громадян.

У селах набуває поширення та розвитку бібліотечне волонтерство. Працівники бібліотек особисто є волонтерами та залучають до цього активних користувачів, дітей, молодь, соціальних працівників. Особливого розвитку ці форми роботи набули в Драбівському, Чигиринському, Золотоніському районах. За творчої ініціативи бібліотекарів тут функціонують такі послуги як:

«Домашній абонемент», «Бібліорюкзак», «Народна пошта», «Бібліо-служба», «Бібліоекспрес» та інші. Драбівською ЦРБ узагальнено досвід роботи бібліотек з цього питання, який набув поширення в області.

Поряд із використанням сучасних інноваційних форм роботи бібліотеки не полишають традиційних заходів, які добре зарекомендували себе та стали популярними серед громади села. Набуто вагомого досвіду щодо популяризації краєзнавства, тематика якого близька місцевим мешканцям. Переважна більшість закладів практикують проведення вечорів-зустрічей, літературних вечорів, вечорів-портретів, вечорів-спогадів, вечорів-пам'яті, літературно-мистецьких зустрічей з відомими односельчанами, які в свій час залишили село.

Такими заходами стали нещодавно проведені вечір-спогад «Світлий талант Г.Науменко-Аргат», присвячений письменниці, уродженці с.Хвилівка, Золотоніського району, літературно-мистецька зустріч «Живий у пам'яті земляків» (до 120-річчя від дня народження письменника І.Ле) – в с. Придніпровське, Чорнобаївського району, літературно-музична година «Кирило Стеценко про Кирила Стеценка» (за участю внука К Стеценка, відомого скрипаля) у родовому селі Квітки Корсунь-Шевченківського району, творча зустріч із земляком-журналістом, редактором газети «Мій дім, сад, город» С.П.Мацюцьким у Чорнокам'янській СБ Маньківського району та багато інших.

Бібліотеки села стоять на засадах відродження національної пам'яті, духовності, виховання молоді на українських національних традиціях, звичаях та обрядах. З цією метою в сільських бібліотеках обладнано Українські світлиці, тематичні зони з питань народознавства, етнографії, краєзнавства. Вони наповнені предметами побуту українського народу, серед них вироби декоративно-прикладного та ужиткового мистецтва. Практикується створення при бібліотеках Музейних кімнат. Особливе наповнення мають такі кімнати в Рецюківській, Велико-Хутірській №1, Степанівській сільських бібліотеках Драбівського району. Користується популярністю Музей побуту та народних ремесел,

що працює при Плескачівській сільській бібліотеці Смілянського району. При Цвітківській сільській бібліотеці Городищенського району функціонує «Мала Академія народознавства», на базі якої набувають знання учні місцевої школи.

Особлива роль у створенні атмосфери колективізму, інтелектуального спілкування, активного проведення дозвілля належить любительським об'єднанням та клубам за інтересами, що діють при бібліотеках. У сучасних умовах такі форми роботи мають значну популярність, особливо серед жителів старшого покоління.

На даний час функціонують понад 420 клубів та об'єднань за інтересами. Їх мережа строката та різноманітна за тематикою та спрямуванням. Найбільше формувань у Чорнобаївському районі – 57, Городищенському – 44, Шполянському – 43, Корсунь-Шевченківському – 28, Катеринопільському – 29.

Недостатньо працюють у зазначеному напрямку в Жашківському, Монастирищенському, Уманському, Смілянському, Тальнівському, де найменше число клубів по відношенню до загальної кількості бібліотек.

Переважає більшість клубів мають літературне спрямування – «Слово», «Зустріч», «Любителі поезії», «Гроно», «Провесінь», «Літературні студії» та інші. Особлива активність налагоджена у діяльності клубів, які об'єднують літніх людей, осіб з обмеженими фізичними можливостями, жінок, та інших соціально-незахищених верств населення. Це, зокрема, «Берегиня», «Розрада», «Вишиванка», «Надвечір'я», «Ветеран», «Горлиця», які діють в кожному районі.

Частина клубних формувань, гуртків об'єднують дитячу категорію користувачів, а для юнацтва та молоді переважають об'єднання соціально-правової та морально-етичної тематики.

Сьогодні бібліотеки села, змінюючи свої пріоритети та позиції, прагнуть забезпечити бібліотечним обслуговуванням різні категорії населення, удосконалити зміст та форми роботи. Важливою складовою цього є професійне навчання. Районні методичні служби всіляко сприяють впровадженню сучасних інноваційних процесів у діяльності сільських закладів, шляхом надання

консультативної, методичної, практичної допомоги, проведення навчальних практикумів, тренінгів, майстер-класів. Навчання охоплюють актуальні теми такі як: PR-технології, адвокація, послуги Е-урядування, участь у проектній діяльності та інші. Практикується проведення виїзних навчань на базі сільських закладів, соціологічних вивчень роботи бібліотечного персоналу та забезпечення послугами сільського населення.

Організація роботи у сільських бібліотеках заслуховується на засіданнях керівних органів галузі культури району – Ради відділу культури та Ради при директору ЦБС.

Попри проведену значну роботу сільські бібліотеки, є особливо вразливими та залежними від різноманітних факторів, особливо економічних. Разом з тим, не всі працівники бібліотек використовують наявні можливості для удосконалення роботи.

Питання необхідності перетворень у бібліотечних закладах на селі повинно перебувати постійно в полі зору директорів та методичних служб ЦБС. Більше уваги необхідно акцентувати на професійній освіті сільських бібліотекарів, підвищенні рівня їх знань, компетентності, сучасній підготовці із врахуванням вимог суспільства, забезпечити безперервний рівень підвищення кваліфікації. Обов'язковим має стати постійний моніторинг відповідності отриманих знань до запровадження їх в практичну діяльність.

Особливу увагу слід звернути на стан роботи з бібліотечними ресурсами, зокрема щодо формування бібліотечних фондів, приведення їх до сучасних вимог. Застосовувати творчий підхід у облаштуванні бібліотечного інтер'єру, забезпечити створення окремих тематичних зон для індивідуальної та колективної роботи відвідувачів. Такі заходи реально впроваджувати не лише у провідних, а також і в найменших книгозбірнях без залучення фінансових ресурсів.

Систематично практикувати щорічний аналіз діяльності сільських бібліотечних закладів з відповідними висновками та рекомендаціями.

Використовуючи рекламні можливості, широко представляти інформацію про діяльність бібліотек та їх послуг у засобах масової інформації, в колективах та громадських місцях.

Активніше залучати працівників сільських бібліотек до участі у Міжнародних, Всеукраїнських, обласних та районних проектах, забезпечити оперативний доступ до інформації щодо їх проведення.

Об'єднання зусиль держави, органів місцевого самоврядування, територіальних громад, спонсорських організацій та бібліотечних працівників сприятиме ефективній діяльності та можливості формування сучасної моделі сільської бібліотеки.